

เรื่อง เมืองไตรตรังษ์ ตามร่องรอยแห่งตำนานและประวัติศาสตร์

รายละเอียด

บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงในเขตท้องที่ของจังหวัดกำแพงเพชร ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงความเป็นอยู่ของชุมชน เคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมืองด้วยกัน คือ เมืองแปป เมือง กำแพงเพชร เมือง ชากังราว เมืองนครชุม เมืองคณฑี เมืองไตรตรังษ์ เมืองเทพนคร ฯลฯ ซึ่งชื่อเมืองเหล่านี้พบตามจารึก ในเอกสารต่าง ๆ โดยแต่ละเมืองมี ความสำคัญแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เหมือนอย่างเมืองไตรตรังษ์ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรือง เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมโบราณระหว่างบ้านเมืองในแถบภาคกลางอย่างละโว้ อโยธยา และเมืองในเขตล้านนาอย่างหริภุญไชย เป็นเมืองสำคัญชั้น ลุงของกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยซึ่งเคยเข้ามาเป็นเจ้าครองเมือง และเป็นเมืองที่มีตำนานปรัมปราเรื่อง “ท้าวแสนปม” อันโด่งดัง ร่องรอยแห่งอดีตความเป็นบ้านเป็นเมืองของเมืองไตรตรังษ์มีปรากฏเป็นหลักฐานทั้งซากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลาจารึก พงศาวดาร ตำนาน และเอกสารต่าง ๆ อยู่หลายแห่ง แม้จะมีความสับสนในข้อมูลที่แตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็มิมีข้อสรุปที่ชัดเจนได้ว่า เมืองไตรตรังษ์เป็นเมืองโบราณที่มีอยู่จริงและมีมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยทวาราวดีต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุง

รัตนโกสินทร์ตอนต้นในช่วงรัชกาลที่ 3 ก่อนจะถูกทิ้งร้างให้กลายเป็นเมืองที่เหลือแต่ซากโบราณสถานมาจนทุกวันนี้

ที่ตั้งและลักษณะของเมืองไตรตรังษ์ เมืองไตรตรังษ์ เป็นเมืองเก่าและร้าง ตั้งอยู่ที่บ้านวัง พระธาตุ ตำบลไตรตรังษ์ อำเภอเมืองกำแพงเพชร ห่างจากตัว เมืองกำแพงเพชรไปประมาณ 16 กิโลเมตร ตัวเมืองอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปิง เป็นเมืองขนาดเล็กมีคูน้ำคันดินล้อมรอบสามชั้น ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน กว้างประมาณ 800 เมตร ยาวประมาณ 840 เมตร แม้จะมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน แต่ไม่ได้ใช้ลำน้ำเป็นคูเมือง เพราะพบร่องรอยคูเมืองเดิม ขนานกับแนวแม่น้ำปิง ปัจจุบันแนวกำแพงเมืองด้านเหนือที่อยู่ติดกับแม่น้ำปิงบางส่วนได้ถูกกระแสน้ำเซาะพังทลายและถูกชาวบ้านเข้ามาไถ่ปรับทำไร่นาจนเสียหายไปหลายส่วนบริเวณกลางเมืองมีโบราณสถานขนาดใหญ่สองแห่ง แห่งแรกเรียกว่า เจดีย์เจ็ดยอดเป็นกลุ่ม เจดีย์ก่อด้วยอิฐ เจดีย์ประธานมีเป็นทรงดอกบัวหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ฐานล่างเป็นแบบฐานหน้ากระดาน สี่เหลี่ยมซ้อนกันสี่ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวคว่ำและบัวหงาย แล้วเป็นส่วนเรือนธาตุย่อ ไม้ยี่สิบ ส่วนยอดหักพังลงมาหมดฐานด้านหน้าหรือด้านตะวันออกทำเป็นซุ้มพระยื่นออกมาเป็นแบบเจดีย์ที่นิยมสร้างในสมัย สุโขทัยรอบเจดีย์ประธานมีฐานเจดีย์รายเล็ก ๆ ก่อด้วยอิฐอยู่หลายองค์ โบราณสถานอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเจดีย์เจ็ดยอดห่างออกไปประมาณ 200 เมตร เป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐมีฐานวิหารและฐานเจดีย์รายเล็ก ๆ ก่อด้วยอิฐเช่นกัน ศิลปะการก่อสร้างเป็นแบบสุโขทัย มีช่อหน้าสังเกตซึ่ง จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เคยศึกษาเอาไว้ว่า เจดีย์ประธานของกลุ่มเจดีย์เจ็ดยอด มีรูปทรงแบบศิลปะเชียงแสน มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทางด้านตะวันออกซุ้มเดียว ลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์ วัดพระยืนจังหวัดลำพูน อันอาจทำให้เชื่อตามตำนานต้นพงศาวดารได้ว่า พระเจ้าไชยศิริมาสร้างเมืองไตรตรังษ์ เพราะเจดีย์องค์นี้ล้วนเป็นฝีมือช่างในกลุ่มสกุลหริภุญชัย-เชียงแสน ซึ่งเก่ากว่าสกุลช่างสุโขทัยและที่บริเวณเมืองเก่าในจังหวัดกำแพงเพชรเท่าที่มีการสำรวจพบยังไม่เคยปรากฏร่องรอยของศิลปะที่เก่าก่อนสมัยสุโขทัยเหมื่อยอย่างเมืองไตรตรังษ์นี้เลย ตามผิวดินภายในเขตเมือง พบเศษภาชนะดินเผา ทั้งประเภทเครื่องเคลือบแบบสุโขทัยที่เรียกว่า เครื่องถ้วยสังคโลก เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินและชนิดเผาแกร่งไม่เคลือบ จากการขุดค้นพบที่ ถัดจากชั้นดินที่พบเศษภาชนะดินเผาแบบสุโขทัย พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดี เช่น เศษภาชนะ ดินเผา ลูกปัดแก้ว และชิ้นส่วนตะเกียงดินเผา

สำหรับชิ้นส่วนตะเกียงดินเผานั้นเป็นแบบที่พบทั่วไปตามแหล่ง ชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในเขตภาคกลางแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้สันนิษฐานได้ว่าบริเวณเมืองไตรตรังษ์ก่อนจะเป็นบ้าน เป็นเมืองในสมัยสุโขทัยได้ มีผู้คนเข้ามาตั้ง ถิ่นฐานอยู่แล้วในสมัยทวารวดี แต่อาจจะไม่เป็นเมืองหรือชุมชนใหญ่ เป็นเพียงชุมชนที่อยู่บน เส้นทางคมนาคมริมฝั่งแม่น้ำปิงที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างภาคเหนือกับที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา นอกเขตแนวคูเมืองของเมืองไตรตรังษ์ทางทิศตะวันออกตามลำน้ำปิงมีโบราณสถานขนาดใหญ่แห่งหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า วัดวังพระธาตุ เจดีย์ประธานของวัดเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ แบบศิลปะสุโขทัย

สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ยังเห็นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์ได้ครบถ้วน เป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่นับว่าใหญ่ที่สุดในบรรดาเจดีย์แบบเดียวกันทั้งในเขตเมืองกำแพงเพชรและเมืองสุโขทัย บริเวณที่ตั้งเมืองไตรตรังซึ่งแต่เดิมเป็นป่าทึบไม่มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐาน มีเฉพาะบริเวณริมน้ำใกล้กับวัดพระ ชาติเท่านั้นชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า ดงแสนปม

ในอดีตเคยพบว่าบริเวณที่มีคูน้ำและคันดินรูปสี่เหลี่ยม อยู่ที่บ้านปากอ่างตำบลไตรตรัง อำเภอมืองอยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองไตรตรัง มีแนวคันดินตัดออกจากแนวกำแพงเมืองไตรตรังออกไป ประมาณ 1 กิโลเมตร ไปถึงบริเวณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 200 เมตร ยาวประมาณ 300 เมตร เนินดินขนาดเล็กที่ปรากฏน่าจะเป็นป้อมมากกว่าที่อยู่อาศัย อาจจะเป็นป้อมหน้าด่านของเมืองไตรตรัง ไม่ปรากฏซากศาสนสถาน บนผิวดินพบเศษภาชนะดินเผา เคลือบแบบสุโขทัยและชนิดเผาแกร่งไม่มีเคลือบ เช่นเดียวกับที่พบบริเวณเมืองไตรตรัง เมืองเทพนคร เมืองคูขานานกับเมืองไตรตรัง ตั้งอยู่ที่บ้านเทพนคร ตำบลเทพนคร อำเภอมือง กำแพงเพชร อยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง ตรงข้ามกับบริเวณเมืองไตรตรังเป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำ และคันดิน ล้อมรอบชั้นเดียว เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 800 เมตร ยาวประมาณ 900 เมตร แนวคันดินและคูน้ำถูกทำลายไปมากที่เหลือพอให้เห็นอยู่บ้างเฉพาะด้านทิศตะวันออกเท่านั้น ภายในเขตเมืองพบร่องรอย ศาสนสถานสองแห่ง ลักษณะอิฐมีขนาดใหญ่เช่นเดียวกับที่พบทางฝั่งเมืองไตรตรัง ส่วนโบราณสถานอีกแห่งหนึ่ง พังลงแม่น้ำไปหมดแล้ว เมืองไตรตรังซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปิง กับเมืองเทพนครที่ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง มีลักษณะคล้ายกับเมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชร เมืองไตรตรังมีลักษณะเป็นเมืองเก่า มีกำแพงคันดิน ล้อมรอบสามชั้นแบบเดียวกับเมืองสุโขทัย เมืองนครชุมและเมืองบางพาน อาจเป็นไปได้ว่าเมื่อเมืองไตรตรังหมด ความสำคัญแล้ว จึงได้มีการย้ายชุมชนไปอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำปิงคือเมืองเทพนคร ซึ่งมีคูน้ำคันดินเพียงชั้นเดียว จนเป็นแบบแผนของเมืองที่เกิดขึ้นในระยะหลัง

คำสำคัญ : ไตรตรัง

ที่มา : เรื่องศักดิ์ แสงทอง. (ม.ป.ป.). เมืองไตรตรัง ตามร่องรอยแห่งตำนานและประวัติศาสตร์.

กำแพงเพชร: ม.ป.ท.

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2020-03-02

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=1316&code_db=610001&code_type=01